

ORIZONTURI METAFIZICE ALE TRADIȚIEI CULTURALE ÎN VIZIUNEA LUI LUCIAN BLAGA

Drd. Coculiana Acăr

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași

Faptul de a fi parte a culturii și potențial de creație sunt importante atât pentru ființa umană, cât și pentru fiecare popor, aceasta fiind cartea de vizită ce-l reprezintă în fața întregii lumi. În cele ce urmează ne propunem să formulăm câteva considerații cu privire la un posibil punct de întâlnire a abordărilor semiotice, respectiv hermeneutice privind specificul culturii în viziunea unor filosofi români și, în mod special, în viziunea lui Lucian Blaga, adăugând câteva observații finale cu privire la unele aspecte inedite. Situat într-o zonă de întâlnire a marilor culturi europene, poporul român a manifestat în fiecare epocă, o permanentă receptivitate pentru inovațiile de gândire și limbaj, reținând selectiv acele elemente care puteau fi organic integrate în propriile sale structuri. Fiecare popor se înscrie în contextul istoriei culturale universale cu anumite trăsături morale și culturale particulare, cu o problematică spirituală, cu „pattern-uri” specifice, cum le numește antropologia. Orice cultură, cu toate manifestările sale, se ridică pe un fond arhetipal, care constituie fenomenul originar al culturii respective, fie că e numit sufletul culturii (Oswald Spengler), sau stilul culturii (Lucian Blaga).

Orice creație culturală crește din sufletul sau stilul culturii respective. Pentru Constantin Noica, cultura este păstrarea marelui alfabet cultural al spiritului european și universal pentru că istoria unui popor se identifică cu istoria culturii sale. De aceea, „[...] pentru om, cultura nu este o podoabă întâmplătoare, ci însuși mediul său de existență”.¹ Din perspectiva filosofiei blagiene, omul apare „ca o ființă metaforizantă”, ca singura ființă creatoare de cultură. Prin „mutațiunea ontologică”, omul a realizat saltul din lumea dată, concretă, imediată, în orizontul misterului în care revelarea acestuia se face pe două căi: metaforic și prin categorii stilistice. Cele mai statornice elemente ale existenței spirituale ale românilor sunt limba și cultura populară. Limba română este prima creație culturală, un mijloc de transmitere a valorilor spirituale; de aceea o putem considera o trăsătură a specificității naționale, un factor de permanență, expresia originalității și personalității poporului român, prin continuarea tradiției de latinitate existentă în Dacia Liberă. În cultura populară și cuvântul și culoarea și mișcarea și lemnul și piatra au slujit nevoii poporului de a dura în timp și spațiu produsele sale spirituale.

Perspectiva semiotico-hermeneutică

Definirea culturii drept un sistem de semne subordonat unor reguli de structură, ne permite să-l considerăm a fi un *limbaj* în semnificația semiotică generală a termenului. Cultura fiecărui popor este în același timp „[...] un mănunchi de sisteme semiotice (limbajuri) de formație istorică, care se poate contopi într-o ierarhie unică (supralimbaj)”.² Plecând de la ideea că „[...] originalitatea unui popor nu se manifestă numai în creațiile ce-i aparțin exclusiv, ci în modul cum asimilează motivele de largă

circulație, fenomenul asimilării devine din cale afară de interesant și concludent mai ales când temele sau motivele asimilate s-au prezentat spiritului etnic cu prestigiul intangibilității”,³ pentru că „[...] trecând de la un popor la altul, subiectul se îmbogățește cu numeroase trăsături particulare, care țin de diversitatea psihologiei etnice”.⁴ Paul Anghel propune renunțarea la un axis mundi fix și unic, „[...] abolirea ideii de centru în favoarea unui policentrism dinamic” și a „[...] unei polifonii a dialogului la scară planetară”,⁵ cu alte cuvinte, orice popor și orice cultură să-și poată stabili un axis mundi „[...] cu corectivul contemporan de a nu exclude existența unor alte axe similare”.⁶

Modul în care semiotica, respectiv hermeneutica ar putea explica valențele „[...] limbajului creator al românilor”,⁷ sunt definite de profilul spiritual național prin regăsirea tradiției, a autohtonului. În acest sens, limba este un zăcământ spiritual natural care ar favoriza în chip aparte creația la nivelul meditației filosofice și nu numai. Caracterul de sistem autoreglator este asigurat culturii în raport cu informația. Specificul sistemelor semiotice îl dobândește, însă, în relație cu limba. Cultura se folosește de limbaj pentru a traduce în texte realitatea, viața, lumea, în care se uzează limbile naturale. În acest sens, cultura devine un mecanism de asimilare a realității printr-unul din limbajele specifice codificării pentru că „[...] numai ceea ce a fost transpus într-unul din sistemele de semne poate deveni un bun al memoriei”.⁸ Privind locul valorilor în filosofia lui Blaga, lumea valorilor reprezintă „[...] câmpul specific al existenței umane” pentru că omul nu poate trăi în afara valorilor, el fiind creator și receptor de valori, iar conștiința umană trăiește într-un climat de valori spirituale, *mutatis mutandis* cultură însemnând „[...] a trăi în ordinea valorilor”⁹ definind simplul fapt de a fi uman.

Limbajul etnic (re)semnifică lumea într-o manieră creatoare specifică, inconfundabilă cu a altor popoare deoarece „[...] *destinul nostru e împletit într-un sistem în care creația e permanent posibilă, și în care valorile spirituale au, în consecință, o irecuzabilă orientare creatoare*”.¹⁰ Cu alte cuvinte, dacă valoarea este o relație de rezonanță complexă instituită între lume și chipurile/semnele ei putem aserta că „[...] *relațiile de semnificare pe care le putem lua în seamă*” (dintre semnificatul/conținutul axiologic „pur” și semnificantul/forma concretă aferentă acestuia) vizează următoarele categorii de corespondențe fundamentale, proprii tot atâtor tipuri de cunoaștere/discurs. Astfel, *binele este* definit ca o valoare specifică unui discurs moral, cu un anumit grad de adecvare umană, *adevărul* se constituie într-un discurs cognitiv, logico-filosofic, științific, *frumosul* se constituie într-un discurs estetic, cunoașterea magico-ritualică, mitică, inițiatică este definită de *sacru*, urmat de discursul religios ce are ca valoare *iubirea*, acțiunea economică, tehnica definitorie se definește prin *util*, iar acțiunea social-politică prin *libertate*. Drept urmare, discursul filosofic ar avea ca menire însăși explicitarea, respectiv concretizarea ideii de valoare ce funcționează ca un criteriu de semnificare pentru că trezirea spiritului nu poate avea loc decât în spațiul culturii.

Realitatea ce presupune concepțiile despre *adevăr, frumos, bine, dreptate, libertate* depinde de coordonatele existenței și de posibilitățile acestora de a fi, de ființa lor. Cultura, ca orizont ontologic uman deține orientarea întregului sistem, căci „[...] *nu suntem numai intelecte rigide, ci personalități vii, care simt frumosul și vreau binele*”.¹⁰ Aceeași valoare, față de revelarea misterelor, o au la rândul lor, științele, magia, religia și arta, în ciuda „*bunurilor*” materiale și spirituale pe care le pot produce, idee ce se regăsește în *Trilogia Valorilor*, care nu este o axiologie în sensul

obișnuit al cuvântului, ci un fel de ilustrare a *Trilogiei Culturii* cu exemple care presupun adesea numeroase reluări din lucrările anterioare ale lui Lucian Blaga.

În definirea „*limbajului valorii*”,¹² o importanță deosebită o au factorii obiectivi cosmici și social-istorici. Așadar, *acțiunea factorilor cosmici naturali*, cum ar fi spațiul, relieful, clima, fauna și flora a permis ipoteza unui „*suflet spațial*” al culturilor etnice (Frobenius, Spengler), îndreptățită la români de *predominanța undei*, a „*spațiului mioritic*”, care în viziunea blagiană reprezintă „*spațiul matrice*” definit de „*[...] orizontul înalt, ritmic și indefinit, vizând succesiunea dintre deal/munte și vale/câmpie*” (Lucian Blaga); altfel spus e „*[...] substratul spiritual al creațiilor anonime ale culturii populare românești*”. Filosoful Lucian Blaga are sentimentul de a-l recunoaște în doinele și baladele străvechi, după cum „*[...] într-un cântec popular rus aude stepa, iar în unul alpin „gâlgâiri ca de cascade”, ecouri suprapuse, „strigăte ca din guri de văgăuni”. Deci... mereu peisajul real, transfigurat!*”.¹³ Dominanta „*spațiului matrice*” se găsește în toate semnele specifice creației românești: în undulația doinei cântate la nai și în incantația din versul baladei („Miorița”), în succesiunea plinurilor-golurilor din arhitectura populară sau în continuitatea „*închiderilor ce se deschid*” (Constantin Noica), care alcătuiesc „*coloana infinită*” a lui Brâncuși, în poemul genezei lumii prin explozia/implozia de lumină: „*[...] Nimicul zăcea-n agonie,/când singur plutea-n întuneric și dat-a/un semn Nepătrunsul:/„Să fie lumină!”* (Lucian Blaga) și imaginea filosofică a unei legi a „*ondulațiunii universale*” (Vasile Conta). Dominat de ideea ipostazierii dorului, a varietății sale de exprimare, așa cum observăm în lucrările: „La curțile dorului” și „Despre dor”, Lucian Blaga considera dorul un constituent al specificității noastre culturale, transpusă

în setea de nou, în nevoia de regăsire, în pulsul adânc al trăirii. „[...] *Matricea stilistică*” întreține destinul creator al omului și prin aceasta determină singularitatea ontologică a ființei umane în univers. În *Spațiul mioritic*, Lucian Blaga stabilește individualitatea culturii naționale care îi aparține nu numai pe baza orizontului spațial, ci a tuturor factorilor stilistici care cuprind „[...] *ansamblul creațiilor spirituale*”, fiind modul de obiectivare al spiritualității umane.

Acțiunea factorilor social-istorici se constituie în atitudinea față de temporalitate/istorie, față de tradiția proprie și a altor etnii și a permis decelarea unor culturi marcate de „*timpul cascadă*” (orientare spre trecut), de „*timpul fluviu*” (orientare spre prezent) și de „*timpul-havuz*” (orientate spre viitor). Datorită unor conjuncturi istorice, cel mai adesea presante, cultura specifică românilor ar fi de tip preponderent „fluviu”, un fluviu ale cărui unde amintesc însă, în permanență, de existența trecutului și a viitorului. Într-o atare relație cu temporalitatea se regăsesc tacit implicate valorile arhetipale ale propriei tradiții și cele ale influențelor alogene, într-o echilibrată rezonanță. Spiritualitatea românească rămâne permanent deschisă, prin valențe cognitive, valorizatoare și prospective, atât trecutului, prin cunoașterea și asimilarea valorilor sale perene, prezentului- prin stimularea creației multilaterale a întregului popor, cât și viitorului, prin cunoașterea prospectivă și construcția unor noi valori, la dimensiuni optime, ale viitoarei societăți. În istoria oricărui popor, cultura este cea care-i exprimă vitalitatea, este forma vieții lui spirituale. Unitatea culturii se realizează în spațiul în care știința, arta, filosofia, politica, economia și religia se întâlnesc și în timpul în care ele se influențează dând naștere la norme și valori. Lucian Blaga optează pentru spațiul mioritic cu o cultură specifică, constituită într-o dialectică a contrariilor corespunzătoare

lucifericului cunoașterii umane, opus *paradisiacului*. Ceea ce justifică faptul că „[...] orice cultură e profund ancorată într-o ființă colectivă, într-un popor... O cultură care află nu în sine, ci în afară rațiunea de a fi sau n-ar mai fi promovată de nimeni sau ar digera în cea mai sinistră sofistică”.¹⁴

Prin dubla sa natură, de semnificant (substanțial-energetic) și semnat (informațional-radiant), limbajul este pentru om mediatorul esențial al relației dintre natură și cultură. Lucian Blaga abordează integrator, chiar modern, deosebirea între natură și cultură, prin analizele subtile la care sunt supuse fenomenele culturale cele mai diverse: artă, religie, știință, filosofie, ansambluri culturale istorice etc. Limbajul (re)semnifică lumea prin denumirea părților sale, prefigurează „*holografic*”, la nivel mental, orice act creator, acumulează și transmite experiența simbolică esențială dovedindu-și, astfel, funcția creatoare la frontiera dintre „*fizic*” (cosmic) și „*metafizic*” (cultural). Deci, prin intermediul limbajului, cultura se întoarce prin feed-back asupra ei însăși și asupra naturii cosmice, sub imboldul unor neconținute nevoi de recreere (remodelare). Altfel spus, „[...] cultura poate fi determinată pe deplin numai în ordine ontologică și metafizică, iar nu în ordine naturală, căci ea este semnul vizibil al unei mutații ontologice în cosmos, dincolo de animalitate și spirit, o mutație în tovărășia căreia apar noi rânduieli și noi finalisme metafizice”.¹⁵

Perspectiva etnologică

A doua secțiune dedicată *componentelor fundamentale* ale culturii comentează noțiunile de etnologie și mitologie. Plecând de la faptul că

„[...] perioada de formare a unui popor este deosebit de importantă pentru caracterizarea fizionomiei sale morale, fără ca aceasta să însemne că, odată constituită, ea rămâne **ne varietur** [...] Folclorul, arta literatură și filosofia vor reflecta această fizionomie”.¹⁶ Caracterul unui popor este determinat în primul rând de „elementele etnice”, acel „aluat de rase din care el s-a constituit” și numai în al doilea sau al treilea rând de „împrejurări istorice sociale”.¹⁷ În spiritul românesc e dominantă latinitatea liniștită și prin excelență culturală, împletită cu un fond slavotrac ce se caracterizează prin exuberanță, vitalitate, ritm furtunos, barbarie. Rădăcinile cu valoare arhetipală ale poporului român din epocile arhaice se descoperă în amestecul de păgânism și creștinism, existența fiind un mister, imposibil de cunoscut. Între secolele IV-XIII teritoriul românesc a fost traversat de „[...] popoarele mongole, turco-tătare și fino-urgice, care au lăsat câteva urme materiale și, probabil, numeroase credințe dualiste imposibil de justificat prin moștenirea romană sau prin dualismul slav”.¹⁸ Prin urmare, „[...] mentalul social românesc a preluat și conservat în timp mituri dualiste ca o recrudescență a celor gnostice fie din bogomilismul bulgar sau din practicile religioase asiatic”.¹⁹

De aceea, se poate spune că mitologia ocupă un loc esențial într-o cultură. Miturile fondatoare condensează conștiința însăși a comunității românești. Sinteza daco-romană pe teritoriul Daciei este exprimată de Lucian Blaga în cultul lui Zalmoxis, prin care geto-dacii ar fi premers religia creștină. În piesa *Zalmoxe*, spațiul dacic apare ca „[...] mijloc de valorificare etică și metafizică a existenței”.²⁰ Perspectiva mitică a operei lui Lucian Blaga va avea ca punct de plecare exemplul unor filosofi ai mitului, cum ar fi: Platon, cu *Mitul peșterii*, în care se prezintă o imagine alegorică a lumii și modul cum poate fi cunoscută, Goethe, cu *Faust* sau

Nietzsche, cu *Așa grăit-a Zarathustra*. În această direcție, în care realul și fabulosul se confundă, Lucian Blaga evocă „[...] figuri mitice, simbolice și legendare ca: Zalmoxe, Meșterul Manole, Pan, Sfântul Gheorghe”.²¹ Figură enigmatică a mitologiei dacice, Zalmoxe, din mitul blagian, este o sinteză a sufletului dac, cu cel latin de mai târziu. Mitul *Meșterul Manole* reprezintă „[...] simbolul și prototipul mitic al creatorului, ferm convins că marile creații implică sacrificiul unor vieți”,²² care devine principiu estetic, conduită artistică și dramă umană. În *Pașii Profetului*, zeul Pan, divinitate păgână preluată din mitologia elenă, jumătate om, jumătate țap, a fost uns de mitologie ca protector al turmelor de animale și al păsărilor. Vestea morții marelui Pan reprezintă una din „[...] formele de critică la adresa civilizației moderne, care e învinuită că a distrus sentimentul cosmic al omului, instinctul primitiv și vital”.²³ Mitul este un element esențial al civilizației omenești în care sunt codificate toate credințele, principiile morale și activitățile practice ale diferitelor colectivități. Cu alte cuvinte, mitul este sămânța-semn din care derivă în mod organic toate aspectele realității, punctul de la care pornește *cultura*.

Situată într-o anumite geografie spirituală, *cultura* românească se află, ca și în cazul altor culturi din sudul Europei, în zona de impact a raționalității de tip socratic a Occidentului, cu sensibilul marilor culturi orientale, ce are drept rezultat consolidarea legăturilor culturale îndelungate cu slavii veniți tot din răsărit, ca și cu lumea islamică. În acest sens, personalități de seamă ale culturii noastre ca: *Spătarul Nicolae Milescu*, care se numără printre primii exploratori ai culturii chineze la ea acasă, principele *Dimitrie Cantemir*, care scrie cea mai erudită istorie a Imperiului Otoman, *Mircea Eliade*, care cunoaște ca nimeni altul dintre europeni cultura indiană veche, definesc contextul cultural românesc cu

predilecție pentru tema creației în filosofia culturii. Nefiind situată în centrul Europei, România are „o cultură marginală”,²⁴ dar nu inferioară, pentru că marginile, acolo unde se interferează culturile, sunt cele mai creatoare, formând o cultură de interferență. Referitor la specificul românesc, Constantin Noica aprecia filosofia lui Lucian Blaga ca reprezentând sinteza în care se topesc atât „[...] *nostalgia neschimbării, cât și pasiunile moderniste*”.²⁵ Acesta este convins că aparține unei culturi minore (minore în sens blagian), adică o vârstă culturală de început și nu o categorie distinctă calitativ față de culturile majore. Dar „[...] *cultura noastră populară, deși minoră, are realizări comparabile cu cele ale culturilor mari*”.²⁶

Pentru Lucian Blaga, cultura minoră e de aceeași calitate spirituală cu cea majoră pentru că e purtătoarea unei măști stilistice care se evidențiază prin creații populare ce ne definesc ca specific național. Lucian Blaga nu vede posibilitatea unei fuziuni desăvârșite între cultura minoră și cea majoră, pentru că în timp ce cultura minoră nu se poate realiza monumental în istorie, cultura majoră are neajunsul că depărtează de natură, de „*Mume*”, după o expresie pe care i-a sugerat-o Goethe și romantismul german. Ambele culturi sunt produsul aceleiași matrici stilistice, deci trebuie doar căutat acordul adânc cu noi înșine. Concepția lui Lucian Blaga asupra culturii populare asertează particularitatea sufletului românesc care a fost denumită spațiul mioritic, cu alte cuvinte spațiu-matrice care ne explică stilul oricărei creații românești. Sentimentul de integrare în natură, în cosmos, presupune o influență directă asupra concepției despre lume și viață, deoarece „[...] *solidaritatea cu peisajul cosmic, imprimă un caracter optimist, vital, de continuă naștere și de nemurire. Apropierea de cosmos îi*

*crează în plan intelectual, o viziune de echilibru, iar în plan moral și biologic o mai mare stabilitate și forță de-a învinge obstacolele”.*²⁷

O altă formă a culturii o reprezintă știința ce trebuie raportată la matricea stilistică, cu categoriile ei abisale, ca epifenomen al unui stil spiritual. În *Fenomenul originar* și *Daimonion*, Lucian Blaga subliniază faptul că prin gândire mitică se poate cuprinde și un complex de fenomene într-o imagine care trezește rezonanțe multiple. Astfel că aceeași realitate poate fi reprezentată în două moduri: științific, prin reprezentări sintetice abstracte, prin inducție și experimentare și mitic, apelând la o gândire intuitivă, poetică. În știință, simbolurile sunt abstracte, reprezentarea naturii e matematic-mecanică, pe când gândirea intuitivă creează simboluri-plăsmuiri, cum ar fi *fenomenul originar*.

Ca zonă de creație a spiritului teoretic, știința stă sub semnul matricei stilistice și al coordonatelor sale abisale, devenind la rândul ei o valoare pentru că „[...] o problemă științifică are totdeauna o arie circumscrisă și o zare interioară complex determinată”.²⁸ Însă, atât știința, ca metodă dialectico-inductivă de cercetare a semnificațiilor fenomenelor și lucrurilor, cât și metafizica cunoașterii misterului existențial, ca modalitate dogmatică de a gândi lumea, au la bază reinterpretarea principiului contradicției. Filosoful culturii afirmă că „[...] valorile sunt efulgurații în adâncul conștiinței pe care le pot avea categoriile abisale”, deci în ultimă instanță „[...] originea lor este de natură inconștientă”,²⁹ iar condiția metafizică a creației constituie apartenența la un câmp stilistic. Dacă Lucian Blaga aduce o reală contribuție teoretică, prin ideea privind dimensiunea axiologică ca una din dimensiunile definatorii ale esenței umane, în schimb explicarea naturii valorilor stă din plin sub semnul sistemului său filosofic idealist-spiritualist.

Lucian Blaga credea că stilul unei culturi se exprimă, îndeosebi, prin structurile subconștientului, care se formează într-un peisaj determinat, încremenit, al cărui ritm îl imită, iar odată format el devine invariabil și determină structurile esențiale ale culturii respective. Românul trăiește în *spațiul mioritic* caracterizat prin orizont spațial ondulat, orizont temporal de avansare legănată, atitudine de transfigurare *sofianică* a realității și năzuință formativă definitivă prin orientare către forme geometrice și stihiale. Matricea stilistică a culturii românești este identificată în „*spațiul românesc*”, factor sufletesc creator, care prin atemporalitatea sa, conferă spiritualității românești permanența, reprezentând „[...] *identitatea cu sine însuși a românismului în cursul veacurilor [...] porțiunea noastră de omenească veșnicie în succesiunea necurmat împospătată a generațiilor*”.³⁰

Sintetizând, putem spune că matricea etnică a unui popor este modelată de la început, prin „[...] *însăși nașterea sa, rămânând apoi, de-a lungul timpului, identică, în esență, cu sine*”.³¹ Începutul civilizației noastre prinde contur etnic prin comunitatea geto-dacă considerată poate a fi „[...] *matrice formatoare autohtonă, nucleul etnogenetic al dacoromanilor și apoi al românilor*”.³² Câteva elemente specifice ale nucleului original etnogenetic îl constituie faptul că aceștia „[...] *trăiau într-o comuniune strânsă cu natura înconjurătoare, având sentimentul viu al armoniei omului*” și romanii, care „[...] *se distingeau prin patriotismul, tenacitatea, spiritul organizatoric, politic [...] cumpănire, realism*”, dar și influența mediului geografic al cărui climat temperat continental a înlesnit trei condiții importante: „[...] *proporționalitate, armonie, unitate de geneză*” și peisajul românesc „[...] *echilibrat și de o autentică noblețe și*

frumusețe".³³ Așadar, fiecare „*cultură istorică*” este „[...] *expresia firească a potențialităților naturii umane [...] un întreg integrat*”.³⁴

Pentru elaborarea unei teorii integrale a culturii este necesară luarea în discuție și a altor factori, cum ar fi: ***inconștientul, conștiința, procesele*** etc. Fiind o întruchipare a „*destinului creator al omului*”, derivând din „*specificitatea existenței umane*”, Lucian Blaga proiectează fenomenul cultural într-o „*nouă zariște ideatică*”, pentru că filosoful înțelege cultura a fi consubstanțială esenței umane, necondiționând-o geniului sau talentului individual. Acest aspect se justifică la Lucian Blaga prin natura și geneza ***inconștientului*** cu valențe metafizice, prin care Marele Anonim l-a înzestrat cu categoriile abisale care îi dau posibilitatea de a transcende imediatul, dar în același timp îl și opresc de a intra în mister. De aceea, misterul ca atare rămâne necunoscut, obținând doar o metafora a acestuia: ***cultura***, în materia căreia se imprimă automat, în însuși procesul creației, categoriile inconștientului, cu care el încearcă să sondenze transcendența.

Pentru Lucian Blaga, omul este, în primul rând, o ființă conștientă ce există amfibil, în două orizonturi complementare: orizontul ***analitic***, ce se afirmă în lumea dată și orizontul ***creativ*** ce se afirmă în lumea misterului specific existenței umane. Astfel ***conștiința*** umană aparține pe de o parte cunoașterii paradisiace unde își poate afla situarea și ego-ul cartezian prin care conștiința mijlocește autocontemplarea subiectului. Implicarea în al doilea orizont al misterului îi corespunde cunoașterea luciferică, în care omul din nevoia de revelare a misterelor plăsmuiește, instituie valoric. Folosindu-se de categoriile spiritului inconștient, numite de Lucian Blaga și categorii abisale sau factori stilistici pentru a releva adâncurile ascunse ale existenței, „[...] *stilurile ar reprezenta tot atâtea cadre prin care spiritul uman încearcă să reveleze misterele, dar și tot atâtea frâne*

transcendente, adică tot atâtea apărări ale Marelui Anonim față de aceste încercări umane". De aici „*semnificația metafizică a culturii*”.³⁵ Deci, cultura este corolarul existențial, complementar și specific omului.

NOTE ȘI BIBLIOGRAFIE:

¹ Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș. Un model paideic în cultura umanistă*, București, Editura Humanitas, 2005, p. 11.

² Yuri Mikhailovich Lotman, *Studii de tipologie a culturii*, București, Editura Univers, 1974, p. 25.

³ Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, Opere, volum 10, București, Editura Minerva, 1985, p. 254.

⁴ Adrian Fochi, *Femeia lui Putifar*, București, Editura Univers, p. 9.

⁵ Paul Anghel, *Noua arhivă sentimentală*, București, Editura Eminescu, 1975, p. 25.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Traian D. Stănciulescu, Daniela M. Manu, *Metamorfozele luminii. Biofotonica, știință a complexității*, volum I, Iași, Editura Performantica, 2001, pp. 218-232.

⁸ Yuri Mikhailovich Lotman, *Studii de tipologie a culturii*, p. 20.

⁹ Ștefan Berceanu, *Cartea interferențelor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 183.

¹⁰ Lucian Blaga, *Trilogia Cunoașterii*, în Opere, volum 8, București, Editura Meridiane, 1983, p. 544.

¹¹ Idem, „Conceptia despre lume și știință, în Începuturi”, în Idem, *Încercări filosofice*, Timișoara, Editura Facla, 1977, p. 57.

¹² Traian D. Stănciulescu, *Introducere în filosofia creației umane*, Iași, Editura Junimea, 1999, p. 197.

¹³ Dumitru Micu, „Lucian Blaga-un sistem filosofic axat pe cultură”, în volumul *Cultura, creația, valoarea-motive dominante ale filosofiei românești*, coordonat de Dumitru Ghișe, Angela Botez, București, Editura Eminescu, 1983, p. 162.

¹⁴ Mircea Florian, *Reconstrucție filosofică*, București, Editura Casa Școalelor, 1944, p. 234.

¹⁵ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 30.

¹⁶ Athanase Joja, *Filozofie și cultură*, București, Editura Minerva, 1978, p. 188.

¹⁷ Dumitru Drăghicescu, *Din psihologia poporului român*, București, Editura Albatros, 1995, p. 7.

- ¹⁸ Ioan Petru Culianu, „Fantasmele nihilismului la Eminescu”, apud *Timpul*, număr 5, 2000, p. 3.
- ¹⁹ Nicu Gavriluță, *Jocurile minții și lumile multidimensionale*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 47.
- ²⁰ Mircea Eliade, *Los Rumanos. Breviario historico*, Madrid, 1943, pp. 167-169.
- ²¹ Florin Crețu, *Mituri și simboluri blagiene*, Oradea, Editura Didactica Militans, 2008, p. 61.
- ²² George Gană, *Opera literară a lui Lucian Blaga*, București, Editura Minerva, 1976, p. 233.
- ²³ Ion Pop, *Lucian Blaga, universul liric*, București, Editura Cartea Românească, 1981, p. 30.
- ²⁴ Sorin Alexandrescu, *Identitate în ruptură (Mentalități românești postbelice)*, București, Editura Univers, 2000, p. 36.
- ²⁵ Constantin Noica, *Istoricitate și eternitate*, București, Editura Capricorn, 1989, pp. 23-24.
- ²⁶ Idem, *Pagini despre suflet românesc*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 7.
- ²⁷ Alexandru Teodorescu, *Lucian Blaga și cultura populară românească*, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 45.
- ²⁸ Lucian Blaga, *Despre conștiința filosofică*, Timișoara, Editura Facla, 1974, p. 45.
- ²⁹ Elena Gheorghe, „Arta și lumea valorilor”, în volumul *Lucian Blaga-cunoaștere și creație (culegere de studii)*, coordonat de Dumitru Ghișe, Angela Botez, Victor Botez, București, Editura Cartea Românească, 1987, p. 432.
- ³⁰ Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1969, p. 223.
- ³¹ Dionisie Petcu, *Conceptul de etnic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 21.
- ³² Adela Becleanu Iancu, *Spiritualitatea românească. Permanență, devenire*, București, Editura Politică, 1980, p. 9.
- ³³ Athanasie Joja, *Filozofie și cultură*, București, Editura Minerva, 1978, pp. 188-189.
- ³⁴ Alfred Louis Kroeber, *Anthropology Today, an Encyclopedic Inventory*, Chicago/London, 1965, p. 688.
- ³⁵ Paul Ricoeur, *Metafora vie*, București, Editura Univers, 1984, pp. 363-377.